

חטאתי, עוונתי, פשעתי

מים ראשונים: במהלך הדיון בנושא זה, נתקלנו בנושא משיק ומשלים: זדונות, שגגות וזכויות והבענו תקווה שזוכה לדון גם בנושא משלים זה. ואכן זכינו, ובשנה העוקבת השלמנו את הדף [זדונות, שגגות וזכויות](#). שני הנושאים / הדפים האלה, קשורים זה בזה בעבותות תשובה וכפרה. אפשר לקרוא כל אחד מהם לחוד, אך טובים השניים מן האחד והם משלימים זה את זה.

וכך היה אומר: אנה השם, חטאתי עוונתי, פשעתי לפניך ... אנה בשם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעוונתי ופשעתי לפניך: (נוסח הוידוי של כהן גדול בסדר העבודה שבמחזור).¹

והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם: (ויקרא טז כא, פרשת אחרי מות).²

משנה מסכת יומא פרק ג משנה ח

בא לו אצל פרו ופרו היה עומד בין האולם ולמזבח ראשו לדרום ופניו למערב והכהן עומד במזרח ופניו למערב וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר: אנה השם, עוונתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי. אנה השם, כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעוונתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי.³

ספרא אחרי מות פרשה ב ד"ה פרשה ב⁴

כיצד היה מתודה? אנה השם עוונתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי, אנה השם כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעוונתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי, ככתוב בתורת משה עבדך לאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז ל). ואומר: "והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" (שם כא) - דברי רבי מאיר.⁵

וחכמים אומרים: עונות אילו הזדונות, פשעיהם אילו המרדים, חטאתם אילו השגגות.⁶ מאחר שהוא מתודה על הזדונות ועל המרדים, חוזר ומתודה על השגגות? אלא כך היה מתודה: אנה השם חטאתי עוונתי ופשעתי לפניך אני וביתי, אנה השם כפר נא לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעוונתי ופשעתי לפניך אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך לאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם". ועונים אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". וכן מצינו דרך כל המתוודים מתוודים. דוד אמר: חטאנו עם אבותינו העוינו והרשענו, שלמה בנו אמר: חטאנו והעוינו והרשענו, דניאל אמר: חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו, אף הוא כך היה מתודה: חטאתי

¹ שלוש פעמים בכל ויודי כפול שלוש: הוידוי האישי, הוידוי לכהונה, הוידוי לעם ישראל כולו) בזה הסדר: חטא, עוון, פשע: ראה גם משפט הפתיחה לוידי על חטא: " ... שתסלח לנו על כל חטאותינו ותמחל לנו על כל עוונותינו ותכפר לנו על כל פשעינו".

² אין כאן 'נוסח וידוי', אבל מפסוק מרכזי זה בתורה הקשור בעבודת יום הכיפורים במקדש, משמע בברור שהסדר הוא: עוון, פשע, חטא.

³ וכן הוא בהמשך שם, פרק ד משנה ב בוידוי על בני אהרון: "בא לו אצל פרו שנייה וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר: אנה השם עוונתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך. אנה השם, כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעוונתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך". וכן בוידוי על עוונות כל עם ישראל, בפרק ו משנה ב: "בא לו אצל שער המשתלח וסומך שתי ידיו עליו ומתודה, וכך היה אומר: אנה השם עוון פשעו חטאו לפניך עמך בית ישראל. אנה בשם, כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים שעוון ופשעו חטאו לפניך עמך בית ישראל". הנוסח הוא תמיד: עוון, פשע, חטא. כפי שגם משמע מהפסוק בתורה בפרשת אחרי מות, סדר העבודה במקדש, ולא כנוסח מחזור התפילה. מה פשר הבדלי נוסח אלה? מדוע הנוסח במחזור שונה מזה שבמשנה (ובתורה)?

⁴ מדרש ספרא זה, אותו דורשת הגמרא במסכת יומא שמובאת בסמוך, הוא המקור התנאי המרכזי לנושא שלנו. לפיכך נקצר בהערות עליו ונרחיב בנוסח הגמרא. נוסח הספרא המובא בגמרא שונה מעט מן המקור. ההרחבה החשובה בגמרא, היא שיח האמוראים על המקור התנאי. יש גם מקור תנאי שני לנושא שלנו והוא תוספתא מסכת יומא (כפורים) (ליברמן) פרק ב הלכה א. נשאר אותו למטיבי לכת ומבקשי חקר. יש גם מקבילה לנושא שלנו בתלמוד הירושלמי, מסכת יומא פרק ג הלכה ז, ונראה שהיא נוסח מקוצר של הספרא. לנו נראה שמדרש ספרא וגמרא בבלי שהבאנו הם העיקר, ואין בתוספתא כמקור תנאי, או בירושלמי כמקור אמוראי ארץ ישראלי, תוספת, חידושים, או הבדלים משמעותיים. אי לכך, נתמקד בבבלי ובספרא. ומטיבי לכת ייטיבו לכת.

⁵ לכאורה, מביא ר' מאיר שני פסוקים מסדר העבודה בפרשת אחרי מות המוכיחים שנוסח הוידוי הנכון הוא: עוון, פשע חטאת. אך באמת, רק הפסוק השני: "והתודה עליו את כל עוונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם" הוא הוכחה לשיטתו. הפסוק הראשון: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", פסוק המסכם את כל הפרק ואת סדר העבודה, איננו מוכיח דבר. האם משום שהוא מזכיר רק את "חטאתיכם"?

⁶ בפתח דבריהם מאושיים חכמים את הקביעה, שמקובלת על הכל, שעוון הם החטאים הקשים ביותר הנעשים בזדון, לאחר מכן באים הפשעים ומרדים ואחרי כן החטאים הנעשים בד"כ בשגגה. חטא הוא גם החטאה של המטרה. ר' מאיר מסכים גם הוא שזה הסדר מהחמור לקל. אבל האם סדר זה קובע גם את סדר הוידוי?

ועויתי ופשעתי לפניך. מהו שמושה אמר: "נושא עון ופשע וחסאה ונקה" ואומר: "והתוודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאותם!" אלא כיון שהיה מתודה על הזדונות ועל המרדדים כאילו הם שגגות לפניו.⁷

מסכת יומא דף לו עמוד ב

תנו רבנן: כיצד מתודה? עויתי פשעתי וחסאתי, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר: "והתוודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאותם" (ויקרא טז כא), וכן במשה הוא אומר: "נושא עון ופשע וחסאה" (שמות לד ז), דברי רבי מאיר.⁸ וחכמים אומרים: עונות - אלו הזדונות, וכן הוא אומר: "הכרת תכרת הנפש ההיא עוונה בה" (במדבר טו לא).⁹ פשעים - אלו המרדדים, וכן הוא אומר: "מלך מואב פשע ביי" (מלכים ב ג ז) ... "לכל חטאותם" - אלו השגגות, וכן הוא אומר: "נפש כי תחטא בשגגה" (ויקרא ד ב).¹⁰ ומאחר שהתוודה על הזדונות ועל המרדדים, חוזר ומתודה על השגגות? אלא כך היה מתודה: חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך אני וביתי וכו'.¹¹ וכן בדוד הוא אומר: "חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו" (תהלים קו ו). וכן בשלמה הוא אומר: "חטאנו והעוינו רשענו" (מלכים א ח מז). כן בדניאל הוא אומר: "חטאנו ועוינו הרשענו ומרדנו" (דניאל ט ה). אלא מהו שאמר משה: "נושא עון ופשע וחסאה"? אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, בשעה שישראל חוטאין לפניך ועושין תשובה - עשה להם זדונות כשגגות.¹²

אמר רבה בר שמואל אמר רב: הלכה כדברי חכמים. - פשיטא, יחיד ורבים הלכה כרבים! - מהו דתימא: מסתבר טעמיה דרבי מאיר, דקמסייע ליה קרא דמשה, קא משמע לן. ההוא דנחית קמיה דרבה, ועבד כרבי מאיר. אמר ליה: שבקת רבנן ועבדת כרבי מאיר? - אמר ליה: כרבי מאיר סבירא לי, כדכתיב בספר אורייתא דמשה.¹³

מדרש אגדה (בובר) ויקרא פרק טז

והיאך היה מתודה, אנא השם חטאתי פשעתי עויתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לעוונות לפשעים ולחטאים שעויתי ופשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי וכו'.¹⁴

⁷ נמשך להעמיק במחלוקת ר' מאיר וחכמים בגמרא להלן, אבל כבר כעת אנו גם מבינים שהמשנה שהבאנו לעיל, היא כשיטת ר' מאיר.

⁸ כאן, בציטוט הספרא בגמרא, מביא ר' מאיר פסוק חיזוק מבקשת הסליחה של משה בחטא העגל, אותו פסוק שמובא בסוף הספרא לכאורה כקושיה על שיטת חכמים.

⁹ כבר עמדנו בדברינו **החצי השני של הפרשה**, על המיוחדות של פרק טו בספר במדבר, פרשת שלח לך, מיד לאחר חטא המרגלים. הן לעידוד ותקווה והן להנחיה מה לעשות בעתיד כאשר כל הקהל חוטא. ראה גם דברינו **וכי תשגו** בפרשת שלח לך. לאחר "סלחתי כדברך" של חטא המרגלים (פרק יד פסוק יט), בא "ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם, כי לכל העם בשגגה" (בפרק טו פסוק כו). כולם פסוקים השזורים בתפילת יום הכיפורים. והנה, מיד בהמשך, באה פרשה נוספת של חטא היחיד: "ואם נפש אחת תחטא בשגגה". ראה שם פסוקים, כז-כט, בהם חוזר מוטיב השגגה מספר פעמים. ראה בפרט פסוק כח: "וְכַפֵּר הַלֵּהָן עַל הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגְגָה בְּחַטָּאָה בְּשִׁגְגָה לְפָנַי ה' לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ". אחר כך באים פסוקים ל-לא ומדגישים שכלפי המזיד והעושה ביד רמה, היחס הוא אחר לגמרי. ראה שם מדובר גם במגדף. זה מקור חשוב לשיטת חכמים שאולי יכול להוות משקל נגד מסוים לפסוקים החזקים שמביא ר' מאיר.

¹⁰ חכמים, שידועים שלשיטת ר' מאיר יש סמך חזק בפסוקים, באים בעיקר מכח ההיגיון, כפי שנראה. הפסוקים שהם מביאים, מותרים להסיט את הדיון לתשתית ההגדרה של עוון, פשע וחסא. מה הם בעצם? מה טיבם? התשובה: עוון הוא מעשה בזדון, פשע הוא מרד (חמור יותר מעוון) ואילו חטא (מלשון להחטיא את המטרה), הוא מעשה בשגגה. מכאן המשך טיעונם הלוגי.

¹¹ מתוודים מהקל אל הכבד, אומרים חכמים. אך מיד הם גם מעגנים היגיון זה בפסוקים להוכחת שיטתם. ראה שהפסוקים שחכמים מביאים בהמשך, כולם מנביאים וכתובים, לא מהתורה. שיטת ר' מאיר שיסודותיה בפסוקי התורה, עדיין עומדת צוק איתן. האם אגב אורחא, אנו שומעים על הבדל בין שיטת משה לשיטת הנביאים והחכמים? ראינו כבר מספר פעמים דוגמאות לכך. וכפי שאמרנו ר' מאיר מסכים להגדרות של חכמים, אך הוא חושב שדא עקא, הולכים מהכבד לקל. אלא שאז המדרג עוון, פשע חטא הוא עליה תחילה ואח"כ ירידה. וצ"ע בשיטה הלוגית של ר' מאיר.

¹² אגב ההתמודדות של חכמים עם הפסוקים שמביא ר' מאיר, כגון זה שאמר משה: "נושא עון ופשע וחסאה", הם פותחים נושא חדש שמי ששב באמת, זדונות נעשים לו כשגגות, ויש שיטה שאפילו זכויות (יומא פו ע"ב). ולכן מתחילים בזדונות ומבקשים שיהפכו לשגגות ואח"כ מבקשים גם על השגגות. נושא זה משלים את דברינו בדף זה וכבר זכינו לדרוש גם עליו ביום הכיפורים בדברינו **זדונות שגגות וזכויות**.

¹³ נראה שקביעתו של רבה בר שמואל בשם רב, לא הצליחה להוריד את הנושא מסדר היום ועדיין בבית מדרשו של רבא נהגו כשיטת ר' מאיר. ואף בגאונים ובראשונים עדיין יש פנים לכאן או לכאן, ראה דברי הרא"ש מסכת יומא פרק ח סימן ט: "והרב אלפסי פסק כרבנן וכן בעל ההלכות ורב פלטיא ורבינו חננאל ז"ל ובתורת כהנים נמי תניא כרבנן. ורב סעדיה פסק כרבא. וכן פסק הר"ץ גיאות ז"ל ובעל העיטור. והביאו ראייה מדשתק ליה רבא להווא דנחת קמיה, שמע מינה קבלה. והלכה כרבא דהוא בתראה ונהיגי עמא כרבנן". הפסוקים וההלכה כר' מאיר. אבל העם נהג כחכמים: מהקל אל הכבד.

¹⁴ אם לא נאמר שיש כאן שיבוש גרסה, הרי לנו נוסח משולב שתחילתו כשיטת חכמים והמשכו כר' מאיר. עכ"פ, אין זה מקור יחיד. כך גם מצאנו בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב), פרשת אחרי מות דף מז.

ויקרא רבה פרשה ה סימן ח

אמר ר' הונא: דוד מן האריסים הטובים היה. בתחילה פתח בקילוס, אמר: "השמים מספרים כבוד אל" (תהלים יט ב). אמרו לו השמים: שמא אתה צריך לכלום? - "ומעשה ידיו מגיד הרקיע". אמר לו הרקיע: שמא אתה צריך לכלום? היה [דוד] מזמר והולך: "יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחיה דעת" (שם ג). אמר לו הקב"ה: מה אתה מבקש? אמר לו: "שגיאות מי יבין?" (שם יג) - מן השגגות שעשיתי לפניך. אמר לו: הרי סלוח והרי מחול לך. אמר לו: "מנסתרות נקני" - מהנסתרות שעשיתי לפניך. אמר לו: הרי סלוח ומחול לך. אמר לו: "גם מזדים חשוך עבדך" (שם יד) - אלו הזדונות. "אל ימשלו בי אז איתם" - אלו עבירות חמורות, "ונקיתי מפשע רב". אמר ר' לוי: אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, אתה אלוה גדול ואני חובי גדולים, יאה לאלוה גדול שהוא סולח ומוחל לחובות גדולים. זהו שכתוב: "למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא" (תהלים כה יא).¹⁵

שנה טובה ותטיב לנו החתימה

מחלקי המים

¹⁵ כבר הבאנו מדרש אריס זה בדברינו ['יודעים לרצות את בוראם](#) ביום הכיפורים. ונראה שאפשר לדון בו בהרחבה ולראות בו צדדים הרבה. השווה למשל עם הסיפור על בן דורדיא שעשה תשובה בבת אחת והשמים והארץ לא נענו לו (עבודה זרה יז. השווה גם עם המחילה ההדרגתית של שליש, שליש, שליש (ויקרא רבה ל ז) וכן כל המדרשים על "מעביר ראשון, ראשון". דוד אינו צדיק גמור ללא חטא, דוד גם אינו בעל תשובה שבמחי יד אחת (בשעה אחת) פותר הכל. דוד הוא בעל מזמורי תהלים המתארים את האדם על כל מכאוביו, תקוותיו, נפילותיו ועליותיו. אך, כאמור, לא נדון כאן בכל היבטים אלה של מדרש האריס, רק בקשר לענייננו. נראה שהגישה של דוד היא ברוח שיטת חכמים, מהקל אל הכבד. ככה נוהג אריס טוב, ככה נוהג עבד שמתרצה לאדונו או בן שמתחטא לפני אביו. מתחטא אמרנו! ואנו הרי "אם כבנים, אם כעבדים, עינינו לך תלויות". ראה דברינו [אם כבנים אם כעבדים](#) בראש השנה.